

Др Душан Сп. Илић, стручни савјетник,
Републички педагошки завод – Бања Лука, Р.Српска, БиХ

ЛИЧНОСТ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ТРАДИЦИОНАЛНОЈ И ХУМАНИСТИЧКОЈ НАСТАВИ УСМЕРЕНЕ НА ПРОГРАМЕ И ИСХОДЕ УЧЕЊА

Сажетак

У тексту се указује на значај и улогу наставника физичког васпитања у раду са децом и омладином. Споменуте су и неке карактеристике које увек треба да кресе сваког наставника (физичког васпитања). У раду се посебно образлажу три важна фактора у управљању процесом васпитно-образовног рада. То су интелектуалне *способности*, *стручно знање* и *стручно усмерење*. Изложен је и приступ од чега наставник физичког васпитања треба да пође приликом подучавања ученика. У табелама, на крају рада, су приказане битне надлежности наставника физичког васпитања у традиционалној и хуманистичкој настави усмерене на програм и исходе учења.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: **личност – лик наставника / наставник (педагог)
физичког васпитања / компетенције / потребе подучавања**

Dusan Sp. Ilic, supervisor for physical education
Republic Pedagogical Institute, Banja Luka, R. Srpska, BiH,

PERSONALITY AND COMPETENCE OF PE TEACHERS IN THE TRADITIONAL AND HUMANISTIC TEACHING, DIRECTED TOWARD THE PROGRAM AND OUTCOMES OF LEARNING

Summary

In this work the importance and the role of the PE teacher in the work with the children and adolescents has been pointed out. Some additional characteristics each PE teacher should possess have been mentioned. Three very important factors of educational process management have been discussed. Those are: intellectual abilities, professional knowledge and professional vocation. In the tables, at the end of the article, the competences of the PE teachers are given in the traditional and humanistic teaching, directed towards the program and outcomes of learning.

KEY WORDS: **personality / personality of a teacher / PE teacher
(pedagogue) competencies / teaching needs**

ЛИЧНОСТ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ТРАДИЦИОНАЛНОЈ И ХУМАНИСТИЧКОЈ НАСТАВИ УСМЕРЕНЕ НА ПРОГРАМЕ И ИСХОДЕ УЧЕЊА

Наставник физичког васпитања ради у установи у којој се васпитавају и образују деца и омладина. Он, пре свега, **воли свој посао, децу и омладину са којима ради**. За то поседује особине зреле личности, јер после завршене ове врсте студија мора и да зна шта то чини **кодекс наставника физичког васпитања**. У теорији и пракси наставе имамо много случајева где се ученици поистовећују са наставником физичког васпитања. То може да буде подстрек у раду током радног века. Треба споменути и знати чувене речи Х. Џубрана – арапског песника: *"Ваша деца, нису ваша деца. Она су само одапете стреле ..."* Још интересантније то приказују, нпр., Милован Данојлић: *"Дете је мој учитељ"*, и многи други писци: Доситеј¹, Н.В. Гогољ, Васко Попа, Љубивоје Ршумовић и др. Хаим Гинот (H.Ginott)² говори колико је важна личност, избор и поступци наставника: *"Дошао сам до застрашујућег закључка да сам ја одлучујући елемент у учионици. Мој лични приступ ствара климу. Моје дневно расположење ствара вријеме. Као учитељ, ја посједујем огромну снагу да учиним дјечији живот јадним, или радосним. Могу бити алат за тортуру, или инструмент. Могу понизити, или орасположити, повриједити, или излијечити. У свим ситуацијама, мој одговор одлучује да ли ће криза порастати, или не и хармонизовати се или не."*

Ево како је о деци својевремено писао Душко Радовић:

*"Кад деца мисле?
Деца мисле само кад погреше,
греше и мисле,
греше, греше
мисле, мисле
и науче да мисле."*

Личност наставника је у том случају увек пресудна, јер оставља "траг" код ученика којима он предаје. Пошто је физичко васпитање део васпитања, наставник мора, у васпитном погледу, стално да буде: **јасан, разумљив, искрен, доследан, једноставан ученицима**. Он, такође, води рачуна о традицији и средини, у којој живи и ради, **начину пласирања садржаја** (тзв. методичка интерпретација) и ставовима према животу које „упућује“ ученицима. У оквирима свога посла прати, усмерава и мотивише децу и омладину. Наравно, он од ученика не може да тражи и да захтева оно за шта нису психички, ни физички, способни и спремни да прихвате, или изведу. Радећи – "корак по корак", наставник стиче гаранцију за делотворан рад, он **"идућ учи у векове гледа..."** Зато наставник, у свим својим васпитним и образовним захтевима, мора бити постојан и доследан. Неминовно је да се **поред врлина** у наставни процес уносе и **субјективне слабости** које наставник физичког

¹ "Учен и разуман човек свагда се учи и свагда зна да и даље мало зна."

² Баковић, П. и сар. *Демократија у разреду*, Основе демократског школског менаџмента, ЦЕС (фински) пројекат, Сарајево, 2006. стр.465-484.

васпитања настоји да сведе на што мању могућу меру. Исто тако, његов приступ је доста специфичан – по садржају, по амбијенту, договореном начину рада, како у основношколском, тако и средњошколском узрасту. У вежбању с ученицима треба бити: стрпљив, одлучан, принципијелан, смирен и уредан, не правећи разлике међу њима, покретач (аниматор), увек *примерен* у својим захтевима код надарених и оних који имају потешкоћа у расту и физичком развоју. Таквим начином рада ће бити *утицајан и вреднији у свести деце и омладине*.

Врло је важно у настави физичког васпитања да наставник *васпитава вољу*³, *моралне и етичке вредности (добра)*, јер се без њих не могу постићи праве ствари и видан напредак у физичком васпитању. Понекад је ученику потребно казати став у „четири ока“, понекад – пред свим ученицима. Било би јако пожељно (с)творити трајне радне и кретне навике, навике за вежбањем код деце. Потребно је, такође, да наставник *свакодневно истиче добре ученике, примере, поступке* и сл., јер њих је у школи, али и животу, увек било и биће. Комуникација с ученицима у сали и свлационицама је ипак специфична, а поверљиве поступке и особености не треба одавати (зато је наставник физичког васпитања "најближи" ученицима и њима врло поверљива особа). *Није добро олако давати квалификације, изговарати погрдне речи, па чак и надимке својим ученицима*. Зато наставник треба да води рачуна о учениковим психичким особинама, комплексима, проблемима, да узима у обзир све околности и записује их увек у својој „свесци“. Таква информација, показатељ (психолози би рекли – ајтем, симптом), може да буде повод и основа за суптилније и квалитетније васпитање. Посебно је то важно у *сврху превенције*.

Исказивање, става, или одлуке, за кратко време, формирање и процена на основу првог утиска о нечему и некоме, није пожељно, а поготово износити и то преносити. Такве одлуке могу бити несагледиво негативне у раду са младима. Због тога наставник физичког васпитања мора: познавати основе развојне и педагошке психологије, имати способност предикције, бити увек тактичан, конструктиван и искусан, како би се предупредиле неке ситуације које се могу завршити незгодом, или чак трагедијом. Наравно да је наставник примеран у свом понашању и отворен и сусретљив у сарадњи са родитељима, раду и ангажовању у школи (са колегама своје, али и свих и осталих струка), као и ван школе. Мора увек да се придржава и поштује кодекс наставника (педагога) физичког васпитања. (По)грешити је људски, а грешку треба прихватити и признати, ма о коме да је реч.

Наставници се непрекидно налазе на „раскрсницама“ путева подучавања и доношења одлука. Начин на који размишљају и управљају дилемама показује – и њихов, и успех ученика. Поступање и управљање дилемама је кључни фактор у оспособљавању наставника физичког васпитања. Да би се одређене дилеме, које постоје и које временом и у новим ситуацијама увек настају, отклањале и свима њима правилно, адекватно и правовремено управљало, треба имати у „виду“ *три* фактора: *стручно знање, интелектуалне способности и стручно усмерење*.

Стручно је, у овом контексту, не само да се зна *примарно*, приоритетно, него и *како да се поступи*.

³ Пајо, Ж., *Васпитање воље*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1989.

Нужне *интелектуалне способности* подразумевају посматрање и праћење, схватање односа, извођење нужних закључака и непосредно деловања. Наставници у таквом ланцу мисаоних процеса, морају бити спремни и оспособљени да се суоче са бројним дилемама које ће (пре)обликовати, процењивати и пронаћи могућа решења, предузети мере и (про)изводити последице.

Усмерење у струци „захтева“ да наставници физичког васпитања делују у складу с највећим вредностима своје струке (мисије). Нужне су четири вредности за разрешење надоласећих дилема. *Прво*, наставник *усмерава пажњу* искључиво на ученике, јер су они у фокусу његових размишљања. Без усмеравања по(д)учавање постаје више брига за поступке наставника, него за ученикове исходе учења. *Друго*, наставници морају бити оспособљени и спремни да *прихвате неизвесности које „производе“ дилеме* васпитању. У таквим околностима наставници развијају (само)критичност, трагање и анализирање. На лично стручно, а и опште образовање морају да гледају као на нужан и трајан процес, тј. наставак учења о подучавању. Тиме се „одбацује“ мисао о наставнику као непогрешивом стручњаку, а прихвата спремност да су истовремено и наставници, и руководиоци и „ученици“. *Треће*, сам човек не може постићи ништа, зато наставници физичког васпитања своје *послове сматрају колективним радом*, кооперацијом (сарадњом) који укључује и остале предметне наставике, али и руководство школе. *Четврто*, наставници се *брину о друштвеним последицама на школском нивоу*, а увек, и у корист, праведнијег друштва из најбољих хуманих и моралних личних уверења, вредности и с(а)вести.

Најважније је предано радити на ономе што је добро и уносити новине и примењивати (нова) наставна средства у свом раду. Наставник посебно мора да буде стваралачки активан и да *гради свој ауторитет и компетенције у ваншколским организацијама*, нерадним данима, прати „трендове“, искуства и начине рада код искуснијих, увек присуствује стручним скуповима свих нивоа и врста – саветовања, семинари, округли столови, симпозијуми, конгреси..., узима у њима активно учешће. Посебно је важно да ради и дограђује своја (са)знања из: *осталих компатибилних научних области – права детета, здравственог васпитања, чувања здравља у школи с осталим наставницима и руководством школе, и ван ње, екологије, спорта, уметности, културе, дечије и опште књижевности и сл.*, увек имајући на уму да ради у мултидисциплинарној области.

Шта значи по(д)учавати⁴ ученике? Шта наставници физичког васпитања обавезно морају и требају да знају да би квалитетно подучавали ученике на начин који предлажу нови педагошки и други стандарди.

Првенствено, они морају да: 1) *знају свој наставни предмет* – физичко васпитање, прихватајући да је то *део васпитања*, требају да знају како се идеје повезују кроз подручја и са свакодневним животом, 2) *поседују педагошко знање о ученику*, како најбоље и најефикасније учи, шта га мотивише, а шта, евентуално, деморалише, 3) *разумеју мотивацију физичког вежбања* која је врло важна за разумевање подучавања, 4) *знање о учењу (учење ради признања) и знање ради*

⁴ **Поучити**, поучим – дајући савете, научити кога чему корисном, лепом;

Подучити, подучим – предати коме, пренети на кога какво знање, вештину, навике, *Речник српскохрватског књижевног језика*, 1- 6, Матица српска, Нови Сад, 1967-1976.

разних врста примене, 5) знају конструисати и користити разна средства и начине процене знања ученика, 6) знају о средствима наставног програма физичког васпитања и технологијама рада, 7) сарађују и подстичу ту сарадњу међу ученицима, 8) анализују и чине осврте на свој рад и праксу и 9) познају елементе делотворности (ефикасности и ефективности) наставника физичког васпитања, што чини знање о „предмету“, учениковом учењу и развоју, методе по(д)учавања и вештине развијене стручним вођењем.

Наш познати социјални психолог – др Н. Хавелка је истицао: "*Дете, које завршава основну школу, треба да стиче одговорност и самосталност*" што се међу свим наставницима посебно односи и на рад наставника физичког васпитања.

Благо оном ко се радо сећа свога наставника физичког васпитања.

Литература:

Грифин, Г.: *Образовање наставника* (превод), Педагошки завод, Бихаћ, 2007.

Ђаковић, П. и сар.: *Демократија у разреду*, Основе демократског школског менаџмента, ЦЕС (фински) пројекат, Сарајево, 2006.

Илић, Д., Бјековић, Г.: *Кодекс педагога физичке културе*, Штампариија – Соколац, С. Сарајево, 1997.

Илић, Д., Здански, И., Галић, М., *Основе дидактике физичког васпитања*, Комесграфика, Бања Лука-Београд, 2009. (у штампи)

Крсмановић, Б., Берковић, Л.: *Теорија и методика физичког васпитања*, Универзитет у Новом Саду, ФФК, Нови Сад, 1999.

Пајо, Ж., *Васпитање воље*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1989.

Речник српскохрватског књижевног језика, 1- 6, Матица српска, Нови Сад, 1967-1976.

Хавелка, Н., *Психолошке основе гупног рада*, Научна књига, Београд, 1996.

Хардман, К.: *Одабрана питања, изазови и одлуке у физичком васпитању, Теоријски, методолошки и методички аспекти физичког васпитања*, Међународна научна конференција, Зборник радова, Универзитет у Београду, ФСФВ, Београд, 2009.

1. Прилог: КОМПАРАЦИЈА ОСНОВНИХ ОБЕЛЕЖЈА НАСТАВНИКА ТРАДИЦИОНАЛНЕ И ХУМАНИСТИЧКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ ШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

ТРАДИЦИОНАЛНА НАСТАВА (ШКОЛА)	ХУМАНИСТИЧКА НАСТАВА (ШКОЛА)
<i>Управљање одозго (понудом)</i>	<i>Управљање одоздо (потражњом)</i>
<i>Финансирање школе из буџета</i>	<i>Финансирање школе из буџета али и школским доплатком, чланарином, чеком, донацијом</i>
<i>Наметнут избор школе, наставника, садржаја и активности</i>	<i>Слободан избор школе, наставника, садржаја и активности</i>
<i>Једнообразност учења униформност државне школе</i>	<i>Плуралистичка школа (примереност учења, модела и облика образовања)</i>
<i>(Не)оптерећеност бројним прописима, уредбама, зависност од одређених институција и органа</i>	<i>Дерегулација, самосталност (слободне, угледне, огледне, сарадничке школе)</i>
<i>Училиште</i>	<i>Радионице стваралаштва</i>
<i>Уношење, "натурање" промена</i>	<i>Стално стварање и позитивне промене унутар школе (стил и имиџ школе)</i>
<i>Један НПП за све ученике</i>	<i>Диференцирани програми за редовне, надарене, за децу с потешкоћама у развоју</i>
<i>Преовладавање присиле</i>	<i>Настава без присиле</i>
<i>Управљање: наређивање, ауторитарно</i>	<i>Управљање: антиципативно, демократско</i>
<ul style="list-style-type: none"> - говори "ЈА" - тера на рад - зна како - ствара страх - ослања се на моћ ауторитет, такмичење - изазива незадовољство - окривљује - побољшање услова није његова брига, наводи проблеме - повећава правила и круто их спроводи - очекује да други реше проблеме 	<ul style="list-style-type: none"> - говори "МИ" - води током рада - показује како, чему и сврха - (с)твори поверење - ослања се на сарадњу, размену искустава - удахњује полет - отклања грешке, казује узрок-последивица - ствара повољности за рад и наводи остале да изнађу решења - подстиче, ствара и уводи самоправила - учествује у смањењу и решавању проблема

Главна брига: ЗАХТЕВИ, МОЋ, ФОРМАЛНО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА	Главна брига: КВАЛИТЕТ ОБРАЗОВАЊА, УЧЕНИЧКА ПОСТИГНУЋА
<i>Наређује, критикује</i>	<i>Саветује, одаје признање</i>
<i>Препире се</i>	<i>Толерантно разговара</i>
<i>Прети, кажњава</i>	<i>Подржава, хвали</i>
<i>Претежно говори</i>	<i>Претежно гледа и слуша</i>
<i>Спутана, фрустрира, ограничава</i>	<i>Емпатише, ослобађа, пружа избор</i>
<i>Удаљава се и поставља изнад ђака</i>	<i>Приближава се и "подиже" на ниво ђака</i>
<i>Оцењује на једностран начин</i>	<i>Свеобухватно прати (ПР)ОЦЕЊУЈЕ с ђацима</i>
<i>Не запажа инвентивност у раду и сарадњи</i>	<i>Подстиче и подржава инвентивност и сарадњу</i>
<i>Несигуран,, недоследан колебљив</i>	<i>Сигуран, доследан, стабилан</i>
<i>Нетактичан, неверљив, узмемирен</i>	<i>Учтив, поверљив, смирен</i>
<i>Крут, досадан, задаје страх</i>	<i>Опуштен, занимљив, забаван, уважава</i>
<i>Нејасна животна и васпитна филозофија, без стила</i>	<i>Јасна животна и васпитна филозофија, "има стила"</i>
<i>У школи, настави постоји неуспех (не успева већина)</i>	<i>Школа, настава успеха, већина достиже своје оптималне могућности, постигнућа, изражавање</i>
<i>Изођење часова у четири дела</i>	<i>Извођење часова у четири али и у три и два дела</i>
<i>Нема иновација</i>	<i>Иновације у настави у разним сегментима</i>
<i>Нема примене рачунара, информационог система и трагова праћења напредовања</i>	<i>Примена контроле ефеката савремене технологије, "алата", експертног система</i>
<i>Једини однос:</i>	<i>Међуодноси и сарадња:</i>
<i>Наставник -----> ученик</i>	<i>наставник, дете, родитељ, лок. заједница, поликлиника, социокултурни миље...</i>
<i>Делимично информисање и усавршавање или га нема</i>	<i>Различити видови опште- стручног усавршавања</i>

2. Прилог: КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА (РАЗАРАЈУЋЕ И ПОДРЖАВАЈУЋЕ НАВИКЕ НАСТАВНИКА)

АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА С ДВА ПРИСТУПА	
УСМЕРЕНОСТ НА ПРОГРАМ	УСМЕРЕНОСТ НА ИСХОДЕ
<i>Кључна компонента васпитног и образовног рада је САДРЖАЈ</i>	<i>Васпитно-образовни рад је креиран и усмерен КА ИСХОДИМА УЧЕЊА</i>
<i>Циљеви в/о рада су дефинисани у идеалним категоријама (декларативни)</i>	<i>Циљеви конкретизовани кроз исходе одговорност школе-наставника</i>
<i>НПП је документ Министарства и исти је обавезан за све</i>	<i>Специфичност услова и потреба школе и локалне заједнице. Школа има свој НПП</i>
<i>Настава се остварује по обавезном и униформном НПП и дефин. садржаја</i>	<i>Настава је у функцији дефинисаних исхода, интеграцији са осталим предметима</i>
<i>Аутономија школе и наставника је ограничена</i>	<i>Подржава се аутономија усклађена са исходима</i>
<i>Нагласак у подучавању је на активностима наставника</i>	<i>Нагласак у подучавању је на активности ђака и процесу учењу-учења, комуникационе вештине и мотивација учења за живот.</i>
<i>Контрола ефеката се своди на квантитет остварења НПП-а</i>	<i>Контрола ефеката се врши према нивоима остварености дефинисаних исхода</i>
<i>НПП се остварује разредно-предметно-часовним облицима рада</i>	<i>НПП се остварује увезивањем РПЧ-облика рада и ВАНЧАСОВНИХ облика рада</i>
<i>Учење ИНСТРУКЦИЈАМА од стране наставника</i>	<i>Учење ОТКРИЋЕМ (усмереност на дете)</i>
<i>Учење: НАСТАВНЕ ГРАЂЕ разних факата, наставничког стила</i>	<i>Учење: РАЗЛИЧИТИМ ПРИСТУПОМ-методима, алгоритмима, условима извођења,</i>
<i>ЈЕДНА МЕТОДИКА ЗА СВЕ</i>	<i>ВИШЕ МЕТОДИКА (за групу или чак појед.)</i>
<i>ТРАДИЦИОНАЛНА КОНЦЕПЦИЈА – Командни стил наставника</i>	<i>ХУМАНИСТИЧКА КОНЦЕПЦИЈА - СТИЛ (различити стилови учења – контрола ђака)</i>
<i>ДЕТЕ-објект в/о раду, без обележја</i>	<i>ДЕТЕ-субјект у в/о раду с 5 осн. обележја</i>

<p>КОЛЕКТИВНО ОБРАЗОВАЊЕ- <i>једнаке "порције" за све без обзира на знања, потребе и способности</i></p> <p>(ПР)ОЦЕЊИВАЊЕ апсолутно и једнострано (често по спортовима)</p> <p><i>Давање апстрактних резултата занемарујући прелаз са општих на појединачне законитости</i></p> <p><i>Примена само дидактичких облика рада</i></p>	<p>ПОЈЕДИНАЧНО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ компонентно, формативно у складу са знањима, потребама, способностима</p> <p>(ПР)ОЦЕЊИВАЊЕ релативно и свестрано (у школи и ван ње по тематским подручјима)</p> <p><i>Указује на унутрашње услове и открива конкретни смисао "АПСОЛУТНИХ ИСТИНА" – размишљањем</i></p> <p><i>Примена претходних али и сложенијих методичко-организационих облика рада</i></p>
--	---

РАЗАРАЈУЋЕ НАВИКЕ НАСТАВНИКА	ПОДРЖАВАЈУЋЕ НАВИКЕ НАСТАВНИКА
<i>КРИТИКОВАЊЕ</i>	<i>ПОДРЖАВАЊЕ</i>
<i>ОКРИВЉАВАЊЕ</i>	<i>ОХРАБРИВАЊЕ</i>
<i>ЖАЉЕЊЕ</i>	<i>СЛУШАЊЕ</i>
<i>ПРИГОВАРАЊЕ</i>	<i>ПРИХВАЋАЊЕ</i>
<i>ПРЕТЊЕ</i>	<i>ПОВЕРЕЊЕ</i>
<i>КАЖЊАВАЊЕ</i>	<i>ПОШТОВАЊЕ</i>
<i>ПОТКУПЉИВАЊЕ</i>	<i>ПРЕГОВАРАЊЕ</i>
<i>АПАТИЈА</i>	<i>ЕМПАТИЈА</i>
<i>ИРОНИЈА</i>	<i>ПРИЗНАВАЊЕ</i>
<i>БОЛЕСНЕ НАВИКЕ</i>	<i>ЗДРАВЕ НАВИКЕ</i>
<i>ЗЛОЧЕСТОСТ</i>	<i>ДОБРОНАМЕРНОСТ</i>
<i>БЕЗВОЉНОСТ</i>	<i>РАЗВИЈАЊЕ ВОЉЕ</i>
<i>ПЕСИМИЗАМ</i>	<i>ОПТИМИЗАМ</i>
<i>ОДБОЈНОСТ</i>	<i>СУСРЕТЉИВОСТ</i>